

ΥΠΑΡΧΕΙ «ΚΑΝΟΝΙΚΟ» ΣΧΙΣΜΑ ΡΩΜΗΣ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ;

*Γρηγορίου Λαρεντζάκη Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz
Ἄρχοντος Μεγάλου Πρωτονοταρίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*

Ἐδῶ ἐπιθυμῶ νά ἀναφερθῶ εἰς ἓνα θέμα, τό ὁποῖον εἶναι μεῖζον καί θά πρέπει νά τεθεῖ ὡς ἀφετηρία καί γιά τίς ἐπόμενες δραστηριότητες πρός πλήρη ἀναβίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τό βασικό ἐρώτημα εἶναι: Ἐγινε πράγματι ὀριστικό, ἐκκλησιολογικό καί κανονικό σχίσμα μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως; Ὑπάρχει μία ἡμερομηνία συγκεκριμένη καί ἀναμφισβήτητη μέχρι τήν ὁποία ὑπῆρχε ἀρμονική καί πλήρης ἐκκλησιαστική Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως καί μετά τήν ὁποία, ἔνεκα συγκεκριμένου γεγονότος, διεκόπη ὀριστικά ἡ πλήρης ἐκκλησιαστική Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, μέ ἀποτέλεσμα νά θεωροῦνται οἱ Ἐκκλησίες αὐτές πλήρως διηρημένες, ἀποξενωμένες καί ἀλλοτριωμένες μέ καμμία δυνατότητα ἐκκλησιαστικῆς μυστηριακῆς Κοινῶας, μάλιστα δέ καί μέ τήν ἄρνηση τῆς μιᾶς πρός τήν ἄλλην καί ἀντιθέτως καί αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ χαρακτηρισμοῦ των ὡς Ἐκκλησίας, μέ ἐκκλησιολογική καί σωτηριολογική ἀποκλειστικότητα, ὡς ἰσχυρίζονται ὀρισμένοι μέχρι σήμερα; Ἐνεκα ποίας ἐπισήμου ἀμοιβαίας καταδίκης ἢ ἀφορισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν καί γιά ποιό θέμα;

Βεβαίως εἶναι γνωστόν, ὅτι σήμερον ἡ Ρωμαιοκαθολική καί ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία (καί ἄλλες) εὐρίσκονται σέ ἀκοινωνησία καί ὅτι ὑπάρχουν σοβαρά θεολογικά καί κανονικά προβλήματα. Ὅμως ὑπάρχει «κανονικό» Σχίσμα μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν μας, Ἀνατολῆς καί Δύσεως;

Μελετῶντας δέ τά ἐγχειρίδια, ἀλλά καί ἄλλες ἱστορικές μελέτες τόσον στήν Ἀνατολή ὅσον καί στήν Δύση διαπιστώνομε τά συμπεράσματά των π.χ. ὅτι ἔγιναν σχίσματα μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως, ἀλλά καί τό Μέγα Σχίσμα τοῦ 1054, τό ὁποῖον ἀκόμα διαρκεῖ. Ἀνάλογα μέ τήν θέση τῶν ἐρευνητῶν χαρακτηρίζονται καί τά σχίσματα αὐτά. Π.χ. ἀπό δυτικῆς σκοπιᾶς τό σχίσμα τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, ἢ τό σχίσμα τοῦ Πατριάρχου Κηρουλαρίου, ἢ τό ἀνατολικό σχίσμα, «σχίσμα τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν Ρώμη,»¹ ἐνῶ ἀπό ὀρθοδόξου θεωρήσεως τό σχίσμα τοῦ πάπα Νικολάου, τό σχίσμα τοῦ πάπα Λέοντος ἢ τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου, ἢ τό δυτικό σχίσμα, ἢ σχίσμα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας², κ.ἄ. Μάλιστα συνήθως διαιροῦνται οἱ ἐποχές τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας: Μέχρι τό Μεγάλο Σχίσμα, μετά τό Μεγάλο Σχίσμα κλπ.

Εἶναι ὅλα αὐτά ἀντικειμενικά καί ἀναμφισβήτητα;

Ἱστορική κατοχύρωση τοῦ ἀδιαιρέτου τῆς Ἐκκλησίας, παρά τήν ὑπάρχουσα ἀποξένωση καί ἀκοινωνησία

Ἐρευνῶντες ἀντικειμενικά καί ἀπροκατάληπτα τά ἱστορικά γεγονότα τοῦ 9^{ου} καί 11^{ου} αἰῶνος, ἐπί τῶν Πατριαρχῶν Φωτίου καί Μιχαήλ Κηρουλαρίου, διαπιστώνομε, ὅτι δέν ἔγινε ὀριστικό καί Μέγα Σχίσμα. Πρέπει ὅμως νά λεχθῆ ὅτι κρίσεις στίς σχέσεις καί ἀντιπαλότητες τήν πρώτη χιλιετία δέν ὑπῆρχαν μόνον μεταξύ Ἀνατολῆς

¹ W. de Vries, *Der christliche Osten in Geschichte und Gegenwart*, Würzburg 1951, 72ff.

² J. Karmiris, *The Schisma of the Roman Church*, in: *Theologia* 21 (1950) 400-433.

καί Δύσεως, μεταξύ τῆς Πρεσβυτέρας καί τῆς Νέας Ρώμης.

Ἐδῶ θά ἀναφερθῶ μόνον συνοπτικά στίς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως ἐπί Πατριάρχου Φωτίου καί Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου.

Οἱ διακυμάνσεις τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καί Δύσεως – Πάπα καί Πατριάρχου τόν 9^ο αἰῶνα δέν δημιουργοῦν ἐκκλησιαστικό σχίσμα

Ἡ στέψη τοῦ Καρόλου ἀπό τόν Πάπα Λέοντα τόν Γ' τό 800 ἔγινε ἕνας σημαντικός σταθμός στίς σχέσεις Ἀνατολῆς καί Δύσεως, ἐξημίωσε τήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καί ὑποβάθμισε τόν θεσμό τοῦ Πάπα στήν Ἐκκλησία αὐτή. Ὁ Yves Congar μάλιστα διαπιστώνει, ὅτι «στό σημεῖο αὐτό συναντῶμε ὁλόκληρη τήν ἀκρίβεια τοῦ θέματος καί τό βάθος τῆς ἀποξενώσεως, ἡ ὁποία ἐμεγενθύνθη μέ τίς ἐνέργειες τοῦ Μεγάλου Καρόλου.»³ Ἐκεῖνος εἰσήγαγε καί τό Filioque καί ἐπέιξε τήν Ρώμη νά πράξει τό ἴδιο. Ὅμως ὁ Πάπας Λέων ὁ Γ' στήριξε τό Σύμβολο τῆς Πίστεως χωρίς τό Filioque, πράξη γιά τήν ὁποία τόν ἐπαίνεσε καί ὁ Πατριάρχης Φώτιος.⁴ Ἀργότερα τό 1014 ὁ Πάπας Βενέδικτος ὁ Η' εἰσήγαγε ἐπισημως στήν Ρώμη τό Filioque.

Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἐπενέβαινε ὄχι μόνον σέ πολιτικά, ἀλλά καί ἐκκλησιαστικά προβλήματα μέ «αὐτοκρατορική» καισαροπαπική πολιτική,⁵ Ὁ θεσμός τοῦ Πάπα Ρώμης καί ἡ Ἐκκλησία Ρώμης ἐξαρτῶντο πλέον ἀπό τούς Φράγκους. Ἡ ἐκλογή τοῦ Πάπα ἔπρεπε νά ἐπικυρωθεῖ ἀπό τόν Δυτικό Αὐτοκράτορα, ἀφοῦ ἔδιδε καί ὄρκον ὑπακοῆς.⁶

Εἶχε ἀρχίσει ἤδη ἡ βαθμιαία, ἀλλά οὐσιαστική ἀποξένωση.

Οἱ Πάπες προσπαθοῦσαν μέ διάφορες μεταρρυθμίσεις νά ἀποκτήσουν πάλι τήν ἰσχὺ καί τά δικαιώματά των.

Στήν ἐποχή τοῦ μεταρρυθμιστή Πάπα Νικολάου τοῦ Α' (858-867) καί τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ἐξελίχθη μία νέα κατάσταση σχέσεων Ἀνατολῆς καί Δύσεως καί λόγω τῆς ἀντιπαραθέσεως στήν Κωνσταντινούπολη μεταξύ τῶν Ζηλωτῶν καί τῶν Πολιτικῶν καί μεταξύ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου καί Ἰγνατίου.

Ὁ Αὐτοκράτορας Μιχαήλ ὁ Γ' ἐκάλεσε τόν Πάπα στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά λύσουν συνοδικά τά ἐκεῖ προβλήματα. Ὁ Πάπας Νικόλαος δέν ἀνεγνώριζε τήν ἐκλογήν τοῦ Φωτίου (858) ἀπό λαϊκόν καί τήν εἰς ἀθρόον χειροτονία του καί εἰς τά τρία ἀξιώματα. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος, ὅπως ἀναφέρει καί ὁ Franz Dvornik, εἶχεν ἐκλεγεῖ κανονικά καί στήν Ἀνατολή δέν ἦταν κάτι τό σπάνιο ἢ ἐκλογή λαϊκῶν.⁷ Ὑπάρχουν ἀρκετά παραδείγματα. Ἐπίσης ἡ ἀποψη ὅτι ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἔκανε ἔφεση πρὸς τόν Πάπα δέν εὐσταθεῖ.⁸

³ Yves Congar, *Zerissene Christenheit. Wo trennten sich Ost und West?* Wien München 1959, 29f. Πρβλ. J. Meyendorf, *Die orthodoxe Kirche gestern und heute*, Salzburg 1963, 49 ἔξ. Πρβλ. Franz Dvornik, *Byzanz und der Römische Primat*, Stuttgart 1966, 139. W. de Vries, *Orthodoxie und Katholizismus, Gegensatz oder Ergänzung?* Herder Bücherei 1965, 47f.

⁴ Ὁ Ἰωάννης Ρωμανίδης διαπιστώνει ὅτι ὁ Πατριάρχης Φώτιος μέ τόν Πάπα Λέων Γ' ἦσαν φίλοι. *Ρωμηοσύνη*, 62

⁵ Πρβλ. Karl Amon, στό: *Geschichte der Katholischen Kirche*. ἔκδ. J. Lenzenweger κ. ἄ. Graz Wien Köln 1995³, 201.

⁶ Β. Στεφανίδη, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Ἀθῆναι 1970³, 299. Πρβλ. Karl Amon, στό *Geschichte der Katholischen Kirche*, 203.

⁷ Στό: Una Sancta 13(1958)275. Πρβλ. Ambrosius Eßer, Photios, Patriarch von Konstantinopel, στό: *Ostkirchliche Studien* 3(1960)29. W. de Vries, *Orthodoxie und Katholizismus*, 49.

⁸ F. Dvornik, *Byzanz und der Römische Primat*, 127.

Ὁ Πάπας Νικόλαος συγκάλεσε Σύνοδο στό Λατερανό τό 863, στήν ὁποία καταδικάστηκε ὁ Πατριάρχης Φώτιος καί ἀναγνωρίστηκε ὁ Ἰγνάτιος ὡς ὁ νόμιμος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.⁹

Τό 867 συγκάλεσε ὁ Πατριάρχης Φώτιος στήν Κωνσταντινούπολη Σύνοδο καί καταδίκασε τόν Πάπα Νικόλαο καί τά ἤθη καί ἔθιμα, τά ὁποία εἰσήγαγαν οἱ Φράγκοι ἱεραπόστολοι στήν Βουλγαρία, καθῶς καί τό Σύμβολο τῆς Πίστεως μέ τό Filioque.

Τό ἐρώτημα πού τίθεται εἶναι, ἐάν πράγματι μέ τίς ἀμοιβαῖες αὐτές καταδίκες ἐδημιουργήθη ἐκκλησιαστικό Σχίσμα καί διακοπή τῆς κοινωνίας μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς καί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναφέρεται τόσο στήν Ἀνατολή¹⁰ ὅσον καί στή Δύση.¹¹ Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀρνητική:

1^{ov} Στήν Σύνοδο τῆς Ρώμης τοῦ 863 καταδικάστηκε μέν ὁ ἱερός Φώτιος ὡς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὅμως ὁ Ἰγνάτιος ἀναγνωρίστηκε ὡς ὁ κανονικός Πατριάρχης τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ἄρα δέν καταδικάστηκε ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλά μόνον ὁ Πατριάρχης Φώτιος προσωπικά καί προφανῶς οὔτε δημιουργήθηκε σχίσμα μεταξύ Ἐκκλησιῶν. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἀπορίφηκε ἀπό τόν Πάπα, κατά τόν Γιάγκου, διότι ἐθεωρήθηκε ἄπειρος γιά τό ὑψηλό ἀξίωμα τοῦ Πατριάρχου.¹² Ὁ διάδοχος τοῦ Πάπα Νικολάου Ἀδριανός συγκάλεσε Σύνοδο στήν Ρώμη τό 869, ὅπου κατεδίκασε τήν Σύνοδο τοῦ Φωτίου τοῦ 867 καί πάλιν τόν Πατριάρχη Φώτιο. Οἱ σχέσεις ὅμως δέν παρέμειναν στάσιμες.

Ὅταν ἀργότερα ὁ Αὐτοκράτορας κάλεσε τόν Πάπα Ἰωάννη τόν Η΄ νά στείλει ἐκπροσώπους του γιά Σύνοδο στήν Κωνσταντινούπολη πρός ρύθμιση τῶν προβλημάτων, καί ἐφόσον ἐξήγησε στόν Πάπα τίς θετικές ἐξελίξεις γιά τήν ἀνάληψη καί πάλιν τοῦ Θρόνου τῆς Πόλεως ἀπό τόν Φώτιο, ἀπήντησεν ὁ Πάπας μέ ἐπιστολήν πρός αὐτόν τοῦ ζήτησε μάλιστα συγγνώμη, διότι οἱ ἐκπρόσωποί του, λόγω ἀγνοίας, ἦσαν διστακτικοί καί δέν ἐπικοινωνήσαν μαζί του. Ἐπίσης καταδίκασε τίς Συνόδους τῶν προκατόχων του, οἱ ὁποῖες καταδίκασαν τόν Φώτιο καί ἀπόρριψε κατηγορηματικά τήν Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 869/870 «*ἠκυρώσαμεν καί ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς καί ἀπεβαλόμεθα*»,¹³ γεγονός μέ μεγάλη σημασία καί μέχρι σήμερα γιά τήν ἀπαρίθμηση τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί στήν Καθολική Ἐκκλησία, δεδομένου, ὅτι κακῶς ὀρισμένοι κανονολόγοι τῆς Δύσεως τήν

⁹ Πρβλ. Βλ. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Β΄, Ἀθήνα 1994, 108.

¹⁰ Πρβλ.. Β. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Ἀθήνα 1948, 317έξ. J. Karmiris, *Dogmatica et symbolica monumenta orthodoxae catholicae ecclesiae*, Bd. I, Graz 1968², 266. Ioannis Pheidas, “Die Ökumenizität des photianischen Konzils des Jahres 879/80 in Konstantinopel aus orthodoxer Sicht,” *Θεολογία* (2011) 248.

¹¹ Πρβλ. Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit. Das sogenannte morgenländische Schisma von 1054*, (Schriften zum Archiv für Kulturgeschichte, 53) Köln Weimar Wien 2002, 18. 112. Πρβλ. Lothar Heiser, *Die Responsa ad consulta Bulgarorum des Papstes Nikolaus I. (858-867), ein Zeugnis päpstlicher Hirten Sorge und ein Dokument unterschiedlicher Entwicklungen in den Kirchen von Rom und Konstantinopel*, Münster 1978, 29; Hadrian II, 67. Hans Grotz, „Die Zeit Papst Hadrians II. (867-872) und der Anfang des photianischen Schismas im Spiegel der Geschichtsliteratur (1880-1966)“, *Zeitschrift für Katholische Theologie* 90 (1968) 40-60: 177-194. Franz Dvornik, *Le schisme de Photius, Histoire et légende*, Paris 1950. Friedrich Heiler, *Die Ostkirchen*, München Basel 1971, 22: „...Das Schisma des Photios. ...» μέ ἀρκετή βιβλιογραφία. σ. 447έξ. Klaus Herbers, *Papst Nikolaus I. und Patriarch Photios Das Bild des byzantinischen Gegners in lateinischen Quellen. Die Begegnung des Westens mit dem Osten*. Hg. von Odilo Engels und Peter Schreiner, Sigmaringen 1993, 54. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, 327.

¹² Μ Θεοδ. Χ. Γιάγκου, “Μέγας Φώτιος καί Νικόδημος Ἀγιορείτης ἡ συμβολή τους στήν ἀποτύπωση τοῦ Κανονικοῦ Συνειδότος”, *Θεολογία* 88 (2017) 176έξ..

¹³ Mansi XVII, 416.

ἀπαριθμοῦν ἀνεπισήμως ὡς ὀγδόην Οἰκουμενικήν,¹⁴ παρά τό ὅτι τήν καταδίκασε καί ἡ Σύνοδος τοῦ 879/880 μέ τήν σύμφωνη γνώμη καί τῶν Παπικῶν ἀντιπροσώπων. "μήτε μήν σύνοδον ὄλως καλεῖσθαι ἢ ὀνομάζεσθαι, μή γένοιτο."¹⁵

2^{οῦ} Ἡ καταδική τοῦ Πάπα Νικολάου στήν Σύνοδο τοῦ 867 στήν Κωνσταντινούπολη δέν ἀφοροῦσε ἐπίσης ὀλόκληρη τήν Δυτική Ἐκκλησία, ἀλλά μόνον τόν Πάπα προσωπικά. Δέν ὑπῆρχε δέ κἄν πρόθεση νά διακοποῦν οἱ σχέσεις μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης.¹⁶ Ἡ ἀποψή, λοιπόν, ὅτι ὁ Πατριάρχης Φώτιος εἶχε ἐχθρική στάση κατά τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καί κατά τοῦ θεσμοῦ τοῦ Πάπα γενικά «δέν ἀνταποκρίνεται στήν ἱστορική πραγματικότητα»,¹⁷ οὔτε καί ὅτι *δημιουργήθηκε τήν ἐποχή ἐκείνη σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως* ὡς ἰσχυρίζονται ὀρισμένοι.¹⁸

Οἱ σχέσεις τῶν Ἀρχηγῶν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν κέντρων ἀποκατεστάθησαν πλήρως μέ τήν σύγκληση καί διεξαγωγή τῆς Συνόδου τοῦ 879/880 ὑπό τήν Προεδρία τοῦ Πατριάρχου Φωτίου στήν Κωνσταντινούπολη καί μέ τήν συμμετοχή τῶν Παπικῶν Ἀντιπροσώπων καί τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἀποβίωσε σέ πλήρη κοινωνία μέ τήν Ρώμη καί μέ ἀποκατάσταση τῆς φιλίας του μέ τόν Πατριάρχην Ἰγνάτιον. Δεύτερη καταδική δέν ὑπῆρξε.

Ἡ Σύνοδος αὐτή τοῦ 879/880 εἶναι στήν συνείδηση τῶν Ὀρθοδόξων Οἰκουμενική Σύνοδος. Οἱ ἀποφάσεις της γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων Πάπα καί Πατριάρχου, γιά τήν αὐτονομία τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως καί τῆς ἀλληλοαποδοχῆς τῶν ἀποφάσεών των, γιά τήν ἀναγνώριση ἐκατέρωθεν τῶν λειτουργικῶν τῶν τύπων, γιά τήν ἐπικύρωση τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως καί τήν ἀπαγόρευση προσθαιρέσεως (*Filioque*), γιά τήν ἀποδοχή τῆς συνοδικῆς διαδικασίας γιά παγχριστιανικά προβλήματα (πενταρχία) καί γιά τήν ἀναγνώριση τῆς Οἰκουμενικότητας τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας (787), ἔχουν μέχρι σήμερον μέγιστη σημασία.

Θά ἦτο εὐχῆς ἔργον καί τεράστιον οἰκουμενικόν βῆμα καί γιά τίς δύο Ἐκκλησίες, ἐάν ἀπό κοινοῦ σήμερον ἡ Ὀρθόδοξος καί ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, (καί ἄλλες), ἀναγνώριζαν τήν Σύνοδο αὐτήν ἐπισήμως ὡς τήν ὀγδόην Οἰκουμενικήν Σύνοδο τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Οἱ προτάσεις πληθαίνουν συνεχῶς ἀπό ὀρθοδόξου¹⁹, καί καθολικῆς πλευρᾶς.²⁰

¹⁴ F. Dvornik, *Byzanz und der römische Primat*, 142, Anm. 43. Κακῶς ὑπάρχει ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἔχει ἐπισήμως 21 Οἰκουμενικές Συνόδους. Πρβλ. Γρ. Λαρεντζάκη, "Εἶναι αἱ Σύνοδοι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Β' χιλιετίας Οἰκουμενικά; Ἐξελίξεις καί προοπτικά", *Ἐπιστημονική Παρουσία Ἑστίας Θεολόγων Χάλκης*, Bd. 2, Ἀθήνα 1991, 239-258. Καί στό Γρ. Λαρεντζάκη, Τό καθῆκον τῆς Ὀρθοδοξίας γιά καταλλαγή καί ἐνότητα. Ἐξελίξεις καί προοπτικές σέ μέγала θέματα τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου, Θεσσαλονίκη 2014, 97έξ.

¹⁵ Mansi XVII, 489-482.

¹⁶ Lothar Heiser, *Die Responsa ad consulta Bulgarorum*, 52. «Mit der lateinischen Kirche insgesamt hingegen, wollte man nicht brechen.»

¹⁷ Πρβλ. F. Dvornik, *Byzanz und der Römische Primat*, 121.

¹⁸ Βλ. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Β', 93: «Ἡ κρίση βεβαίως αὐτή ἐσφαλμένως καί καταχρηστικῶς χαρακτηρίζεται ὡς σχίσμα...»

¹⁹ Grigorios Larentzakis, *Geschichte der Katholischen Kirche*, 284, Τοῦ Ἰδίου, *Τό καθῆκον τῆς Ὀρθοδοξίας*, 168ff. J. Meyendorff, *Schwesterkirchen - Ekklesiologische Folgerungen aus dem Tomos Agapis: Auf dem Weg zur Einheit des Glaubens. Koinonia - Erstes ekklesiologisches Kolloquium*

Τά γεγονότα τοῦ 1054 δέν δημιούργησαν κᾶν τό Μέγα ἐκκλησιαστικό Σχίσμα

Ἡ κάθοδος τῶν Νορμανδῶν ἀπό τήν βόρειο Ἰταλία ἀποτελοῦσε κοινό κίνδυνο, δεδομένου ὅτι στήν Νότιο Ἰταλία καί τήν Σικελία ὑπῆρχαν βυζαντινές κοινότητες, γεγονός, τό ὁποῖον ἀπαιτοῦσε κοινή ἀντιμετώπιση. Γιά τόν λόγο αὐτό ἔστειλε ὁ Πάπας μία ἀντιπροσωπεία στήν Κωνσταντινούπολη ὑπό τόν Καρδινάλιο Οὐμβέρτο τῆς Sylva Candida γιά διαπραγματεύσεις μέ σκοπόν τήν βελτίωση τῶν σχέσεων, ἀλλά καί τήν ἐπίτευξη συμμαχίας μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Νέας Ρώμης πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν Νορμανδῶν.

Ὁ Ἀναθεματισμός τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου ἀφοροῦσε ὀλόκληρη τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία;

Κατόπιν διαφόρων παρεξηγήσεων καί ὄχι συζητήσεων θεολογικῶν διαφορῶν, κατάθεσε ὁ Καρδινάλιος Οὐμβέρτος τόν Ἀναθεματισμό κατά τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου καί τῶν συνεργατῶν του τήν 16^{ην} Ἀπριλίου 1054 στήν Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τά λάθη στό κείμενο τοῦ Ἀναθεματισμοῦ ἀποδεικνύουν τόσο τήν σύγχυση καί νευρικότητα τῆς καταστάσεως, ὅσον καί τήν θεολογική καί ἱστορική ἄγνοια τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου,²¹ Μεταξύ ἄλλων π.χ. ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ διέγραψαν τό Filioque ἀπό τό Σύμβολο τῆς Πίστεως!²²

Ὁ Καρδινάλιος δέν ἀναθεμάτισε ὅμως τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία, ἀλλά συγκεκριμένα πρόσωπα.²³ Ὁ αὐτοκράτορας μάλιστα ἦταν φιλικός ἀπέναντι στόν Καρδινάλιο, τόν ὁποῖο ἀποχαιρέτισε μέ τιμές καί πολύτιμα δῶρα γιά τόν παπικό θρόνο.

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω διαπιστώνεται, ὅτι ὁ Ἀναθεματισμός ἐκεῖνος ἦταν ἄκυρος:

1^{ον} διότι ἡ παπική Ἀντιπροσωπεία δέν εἶχε καμμία ἐντολή ἀπό τόν Πάπα νά ἀναθεματίσει κανέναν καί προφανῶς οὔτε τήν Ἀνατολική Ἐκκλησία, ἀπέτυχε στόν σκοπόν τῆς ἐντολῆς γιά συμμαχία καί ὁδήγησε τήν ἀποστολή αὐτή σέ μία καταστροφή.²⁴

2^{ον}. Καί ἐάν εἶχε τέτοια ἐντολή, ὁ Ἀναθεματισμός ἦταν ἄκυρος, διότι ὁ Πάπας, ὁ ἐντολέας, ἦταν ἤδη νεκρός καί τό ἐγνώριζεν ὁ Καρδινάλιος, ὁ ὁποῖος, τονίζει ὁ Franz Dvornik, παρά τό ὅτι τό ἐγνώριζε προέβη κακῶς στήν πράξη αὐτή²⁵. Κυριαρχεῖ ἡ ἄποψη, ὅτι κατά τήν διάρκεια τῆς χηρείας τοῦ παπικοῦ θρόνου ἀδρανεῖ (ruht) τό

zwischen orthodoxen und römisch-katholischen Theologen“, *Pro Oriente*, Innsbruck-Wien-München 1976, 45. Βλ. Φειδᾶ, *Ἐπίσκεψις*, 12, Nr. 262, 15.11.1981, 12.

²⁰ H. J. Schulz, „Die sieben ökumenischen und die späteren abendländischen Konzilien. Der unterschiedliche Grad ihrer Verankerung in der altkirchlichen Überlieferung“ *Orthodoxes Forum* 5 (1991) 271f. Πρβλ. W. Hryniewicz, „Der pneumatologische Aspekt der Kirche aus orthodoxer Sicht“, *Catholica* 31 (1977) 148f.

²¹ W. de Vries, *Orthodoxie und Katholizismus*, 63.

²² F. Dvornik, *Byzanz und der römische Primat*, 159έξ.: „Humbert wollte in ihr (der Kirche des Ostens) die Spuren aller groben Häresien entdecken, er warf ihr simonistische Umtriebe vor –obwohl die Simonie nicht im Osten, sondern in der Kirche des Westens in höchster Blüte stand–, er verurteilte ihre verhehlchten Priester, ihre Bärte und ihre langen Haare, und er beschuldigte die Byzantiner sogar, das Filioque im Credo gestrichen zu haben, wodurch er seine Unwissenheit auf dem Gebiet der Kirchengeschichte bewies“.

²³ Joseph Ratzinger, „Prognosen für die Zukunft des Ökumenismus“, *Ökumenisches Forum* 1 (1977) 36.

²⁴ F. Dvornik, *Byzanz und der römische Primat*, 161.

²⁵ F. Dvornik, *Byzanz und der römische Primat*, 161.

παπικό πρωτείο.²⁶

Ἡ ἀποψη τῶν ρωμαιοκαθολικῶν στήν Μικτή Ἐπιτροπή τῆς προετοιμασίας τῆς «ἄρσεως» τῶν Ἀναθεμάτων τό 1965 ἦταν, ὅτι δέν ὑφίστατο ἔγκυρον Ἀνάθεμα τοῦ Καρδινάλιου πρὸς τόν Πατριάρχη καί τούς συνεργάτες του.²⁷ Καί

3^{ov} ἐάν θά ἴσχυε ἀκόμη κάποιος προσωπικός Ἀναθεματισμός, μέ αὐθαίρετη πρωτοβουλία τοῦ Καρδινάλιου κατά τοῦ Πατριάρχου, βάσει τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἀπόψεως, ἔπαυσε νά ἰσχύει ὁ Ἀναθεματισμός ἐκεῖνος μετά τόν θάνατο τοῦ ἀναθεματισθέντος, διότι αὐτός παραδίδεται στήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.²⁸ Καί ὁ Καρδινάλιος Alfons M. Stickler ἀναφέρει, ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀσκεῖ δικαιοδοσία σέ νεκρούς.»²⁹ Ἡ Ἐπιτροπή ἐδέχθη παρόλα ταῦτα τήν πρόταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιά τήν «ἄρση» τῶν Ἀναθεμάτων. Δέν ἐχρησιμοποιήθη ὅμως ὁ κανονικός ὅρος «ἄρση».

Στήν Κοινή Δήλωση τῆς 7^{ης} Δεκεμβρίου 1965 ὁ Πάπας Παῦλος ὁ ΣΤ΄ καί ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἀθιναγόρας ἀποδέχθηκαν τό συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς, ὅτι δηλ. «αἱ καταδίκαι ἀνεφέροντο εἰς τά ὑπ' ὄψιν πρόσωπα καί οὐχί εἰς Ἐκκλησίας, δέν ἀπεσκόπουν δέ εἰς τήν διακοπήν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξύ τῶν Θρόνων Ρώμης καί Κωνσταντινουπόλεως.»³⁰ Ὁ δέ Πάπας Παῦλος ὁ ΣΤ΄ θεωρεῖ τόν Ἀναθεματισμόν τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου καί τῆς Συνόδου του ὡς «επιτίμηση» πρὸς τόν Καρδινάλιο!³¹

Ὁ δέ Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος δέν ἐθεώρει κἄν τήν ἀντιπροσωπεῖα ὡς γνήσια, ἀλλά τοῦ προσωπικοῦ του ἐχθροῦ Ἀργυροῦ. Καί τά γράμματα τοῦ Πάπα ἐθεώρει νόθα (PG 120, 741)³².

²⁶ Hugo Schwendenwein, *Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung*, Graz Wien Köln 1983, 558, σημ. 32. Πρβλ. Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*, 99.

²⁷ Στό Π. Γρηγορίου, *Πορεία πρὸς τήν ἐνότητα*, τόμος Β΄, Ἀθῆναι 1978, 21.

²⁸ Πρβλ. Peter Neuner, „Die Tilgung des Bannes (1965) und ihre theologische Relevanz. Ein ökumenischer Versuch aus römisch-katholischer Sicht“, στό: *Das Schisma zwischen Ost- und Westkirche. 950 bzw. 800 Jahre danach (1054 und 1204)*, Herausgegeben von Theodor Nikolaou, in Zusammenarbeit mit Peter Neuner und Gunther Wenz, Beiträge aus dem Zentrum für Ökumenische Forschung München, Bd. 2, Münster 2004 191.

²⁹ Alfons M. Kardinal Stickler, „Die Beziehungen zwischen West- und Ostkirche im Lichte der Quellen“, στό: *Ein Laboratorium für die Einheit. 25 Jahre PRO ORIENTE*, Pro Oriente, Wien, ἔκδ. Rudolf Kirchschräger und Alfred Stirnemann, Innsbruck-Wien 1989, 173.

³⁰ *Τόμος Ἀγάπης*, Vatican-Phanar (1958-1970) Rome – Istanbul 1971, Nr. 127, σελ. 281. Πρβλ. Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*. 104: „Die Bannsprüche richteten sich nicht gegen den jeweils anderen Teil der Christenheit, sondern nur gegen eine definierte Gruppe von Personen. Ein Bruch zwischen den Kirchen war nicht intendiert.“

³¹ *Τόμος Ἀγάπης*, 128, 287.

³² Vl. Phidas, „Anathema und Schisma-Folgen der Aufhebung der Anathemata, στό: *Auf dem Weg zur Einheit des Glaubens*“, *Koinonia*, 93.

Ὁ Ἀναθεματισμός τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου ἀφοροῦσε ὀλόκληρη τὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία;

Μετά, καί ἀφοῦ ἀρνήθηκε ἡ παπικὴ ἀντιπροσωπεῖα νά ἐπιστρέψει, ἀναθεμάτισε τρόπον τινά σέ ἄμυνα καί ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου τὴν 24ῃ Ἰουλίου 1054, «ἐπιτιμῶσα» τὸν Καρδινάλιο καί τοὺς συγγράψαντες τὸν Ἀναθεματισμό, χωρὶς ὅμως νά ἀναθεμάτισε τὸν Πάπα, οὔτε νά θέσῃ ἐκτός κοινωνίας τὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία.³³ Ὁ ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως διαπιστώνει ἐπίσης γιὰ τὸν Ἀναθεματισμὸ αὐτό, ὅτι «οὔτε Οἰκουμενικὴ συνεκροτήθη σύνοδος, οὔτε πολυπληθὴς ἦτο, οὔτε τὸν πάπαν ἀνεθεμάτισεν, οὔτε οἱ πατριάρχαι βεβαιοῦνται ὅτι ἐπεψηφίσαντο.»³⁴ Ὁ Πατριάρχης μάλιστα ἐβιάστηκε μέ τὴν καταδικαστικὴ του πράξη, διότι προηγουμένως ἔπρεπε νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τὴν Ρώμη.³⁵ Ἐπίσης διαπιστώνει ὁ Axel Bayer, ὅτι σέ κανένα κείμενο δέν ἀναφέρεται, ἐάν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα εἶχαν πληροφορηθεῖ γιὰ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου ἐναντίον των.³⁶ Καί ὁ Καρδινάλιος *Alfons M. Stickler* τονίζει, ὅτι τόσον στὴν Ἀνατολικὴ ὅσον καί στὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία δέν ὑπῆρχεν ἡ ἄποψη ὅτι μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν τό 1054 ἐδημιουργήθη ὀριστικὸ σχίσμα.³⁷ Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ περιγραφή τοῦ Καθηγητοῦ Λεωνίδα Φιλιππίδη, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῖ τὸν συμβολισμό τῆς Ἐκκλησίας «πρὸς ὀλκάδα, πρὸς πλοῖον» καί τονίζει: «Κυβερνήτης τοῦ πλοίου ὁ Χριστός. Πλήρωμα τοῦ πλοίου πάντες οἱ χριστιανοὶ οἱ τῆς χθὲς, οἱ τῆς σήμερον, οἱ καί τῆς αὔριον... Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου περίπου αἰῶνος. ὠξύνθησαν αἱ διαφωναί... μέ φυσικὸν πλεόν ἐπακολούθημα τὴν διάσπασιν τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος τοῦ πληρώματος εἰς δύο ὁμάδας.

Ἀλλὰ καί ἡ διάσπασις αὕτη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας συνέβη ἐντὸς αὐτῆς, ἐντὸς τῆς ὀλκάδας, ἐντὸς τοῦ ἀρχικοῦ πλοίου, ἐντὸς τῆς αὐτῆς ΜΙΑΣ πάντοτε Ἐκκλησίας. ... ἀνατολικὴ ὁμάς τῆς Ἐκκλησίας, δυτικὴ ὁμάς τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας; ἀλλά, καί πάλιν, τό ὅλον πλήρωμα, καίπερ διεσπασμένον εἰς ἀλληλοαφοριζόμενα μέρη, εὐρίσκετο πάντοτε ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ πλοίου-ἐντὸς τῆς ΜΙΑΣ Ἐκκλησίας.»³⁸ Ὁ Axel Bayer στὴν πραγματεία του *Σχίσμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τό οὕτως ἀποκαλούμενο Ἀνατολικὸ σχίσμα τοῦ 1054*, καταδεικνύει, ὅτι τό ἔτος 1054 δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρεῖται ὡς τό ἔτος τοῦ Σχίσματος τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Ἐκκλησίας³⁹. Καί ὁ Johannes Meyendorff χαρακτηρίζει τὰ γεγονότα τοῦ 1054 ὡς ἓνα ἐπεισόδιο μεταξύ Ρώμης καί Κωνσταντινουπόλεως⁴⁰. Ὁ δὲ ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος, καθηγητὴς Ernst Christoph Suttner ὁμιλεῖ μάλιστα γιὰ τὸν Μῦθο τοῦ Μεγάλου Σχίσματος τοῦ

³³ Πρβλ. Ἀριστείδου Πανώτη, «Ἡ ἄρσις τῶν Ἀναθεμάτων μεταξύ Ρώμης καί Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τὴν πολεμικὴν στὸν Διάλογον», *Ὁρθόδοξος Παρουσία*, Τόμ. Β', Τεύχος 7&8, 1965,

³⁴ Νεκταρίου Κεφαλαῖ, *Μελέτη ἱστορικὴ περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος*, τ. Β', 33, 34, 79ἔξ.

³⁵ VI. Phidas, *Anathema und Schisma*, Ὁπ. π. 93.

³⁶ Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*. 109, Σημ. 23.

³⁷ Alfons M. Kardinal Stickler, *Die Beziehungen zwischen West*, 171ἔξ.: Οἱ Πάπες, οἱ διάδοχοι τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ III "....fühlten sich in keiner Weise in eine Schisma mit dem Orient verwickelt. Die Bannbullen der beiden Gegner sprechen nie von den beiden Kirchen und schon gar nicht vom Papst, was übrigens ganz bewußt und gewollt vermieden wurden."

³⁸ Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου, *Ἡ ἀπὸ παλαιᾶς καί νέας Ρώμης κίνησις πρὸς ἐπάνοδον τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐνότητα*, Ἀθῆναι 1970, 9ἔξ.

³⁹ Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*.

⁴⁰ J. Meyendorf, *Die orthodoxe Kirche*, 64.

έτους 1054.⁴¹ Ο Αριστείδης Πανώτης τονίζει συμπερασματικά «Έπομένως σφάλλονται όσοι από άγνοια ή αρνητική διάθεση ισχυρίζονται ότι διά της ένδημούσης Συνόδου τελεσιδικώς και όριστικώς απέκόπη ή Ρωμαϊκή Έδρα της Όρθοδοξίας.⁴²

Ως έκ τούτου, μέ τούς Αναθεματισμούς τοῦ 1054 δέν ἔγινε ἀμοιβαία καταδίκη Ἐκκλησιῶν οὔτε ἐδημιούργηθη Σχίσμα μεταξύ αὐτῶν. Οἱ Αναθεματισμοί εἶναι τό ἀποτέλεσμα παρεξηγήσεων καί μιᾶς ἀποτυχημένης προσπάθειας συμφιλίωσης καί συμμαχίας μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως.

Ποιά ἀπήχηση εἶχαν τά Ἀναθέματα στήν Ἀνατολή καί τήν Δύση;

Γεγονός παραμένει, ὅτι τά Ἀναθέματα ἐκεῖνα τότε δέν εἶχαν συνειδητοποιηθεῖ ἀπό κανέναν ὡς τελεσιδική πράξη όριστικοῦ σχίσματος μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Χαρακτηριστική εἶναι π.χ. ἡ ἀντίδραση τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Πέτρου, ὁ ὁποῖος στήν ἀπάντησή του στόν Πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο συνιστοῦσε μετριοπάθεια πρὸς τούς Δυτικούς:

«XIV. Καλόν γάρ πρὸς τό καλοθελές ὀρῶντας ἡμᾶς καί μᾶλλον, ἔνθα μὴ Θεός ἢ πίστις τό κινδυνεύομενον, νεύειν ἀεί πρὸς τό εἰρηνικόν τε καί φιλάδελφον, ἀδελφοί γάρ καί ἡμῶν οὔτοι... XVII. Καί ἴδε, τιμώτατε δέσποτα, ὅπως τά πολλὰ τῶν παρά τοῖς ἡμετέροις πεπλημμελημένων περιφρονοῦντες, ἢ καί παραθεωροῦντες ἐμμελέστερον σπερμολογοῦμεν καί πολυπραγμονοῦμεν τά ἀλλότρια... XXV. Παρακαλῶν παρακαλέσαι τήν σὴν ἡγιασμένην ψυχήν. Καί πείσαι, μετριώτερόν τε καί συγκαταβατικώτερον συνελθεῖν σε τοῖς πράγμασι ... Σκόπησον δέ, εἰ μὴ φανερώς ἐντεῦθεν ἦγουν ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης διαστάσεως καί διχονοίας καί τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας ἐκκλησίας τόν μέγαν τοῦτον καί πρῶτον καί ἀποστολικόν θρόνον ἀπορραγῆναι συνέβη.. XXI. Καί παρακαλῶ καί ἱκετεύω καί δέομαι καί νοερῶς τῶν σῶν ἀγίων ἐφάπτομαι ποδῶν, ἵνα τοῦ ἄγαν ἀκριβοῦς ἢ θεοειδῆς ἐνδοῦσα μακαριότης σου συνέλθῃ τοῖς πράγμασι. Δέος γάρ μήποτε ράσαι τό διερρωγός βουλομένη χεῖρον τό σχίσμα ποιήσῃ καί τό καταπεπτωκός ἀνορθῶσαι σπουδάζουσα μείζονα τήν πτῶσιν ἐργάζεται...»⁴³

Κανείς ἄλλος ἀπό τούς Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς δέν ἀπήντησε προφανῶς, διότι δέν ἔθεώρησαν τά γεγονότα ὡς όριστικό σχίσμα. Οἱ Axel Bayer τονίζει, ὅτι «ἡ ἔρευνα γιά τό ἀνατολικό σχίσμα εἶναι σύμφωνη, ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικές ἐντάσεις τοῦ 11^{ου} αἰῶνος δέν ἄλλαξαν τήν πεποιθήση τῶν λαῶν ὅτι ὑπάρχει ἕνας κοινός χριστιανισμός.»⁴⁴ Ἐξετάζων δέ καί τήν στάση τῶν Παπῶν, διαδόχων τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' καί μέ ἀναφορά καί στόν Georg Denzler, διαπιστώνει, ὅτι «κανεῖς ἀπό αὐτοῦς δέν

⁴¹ Ernst Christoph Suttner, “Der Mythos vom, Großen Schisma im Jahr 1054. Zum Verhältnis zwischen den Kirchen lateinischer und byzantinischer Tradition vor und nach dem angeblichen Wendepunkt“, *Catholica* 58 (2004) 105-114. Ernst Christoph Suttner, *Das wechselvolle Verhältnis zwischen den Kirchen des Ostens und des Westens im Laufe der Kirchengeschichte*, Würzburg 1997², 48.: «Τό 1054 δέν ὑπῆρξεν ἀναθεματισμός τῆς λατινικῆς κατά τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καί κανεῖς ἀναθεματισμός τῆς ἑλληνικῆς κατά τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Μόνον σέ μεμονωμένα πρόσωπα ἀναφερόταν οἱ ἀναθεματισμοί.»

⁴² Αριστείδου Πανώτη, «Ἡ ἄρσις τῶν Ἀναθεμάτων μεταξύ Ρώμης καί Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπό τήν πολεμικήν στόν Διάλογον», , 283.

⁴³ Τά κείμενα στό: Μεθοδίου Γ. Φούγια, Ἀρχιεπισκόπου πρ. Θυατείρων καί Μεγάλης Βρεταννίας, Μητροπολίτου Πισιδίας, *Ἡ ἐκκλησιαστική ἀντιπαράθεσις Ἑλλήνων καί Λατίνων ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Φωτίου μέχρι τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας (858-1439)*, ἔκδ. Β', Ἀθήνα 1994, 240: σελ. 241. Πρβλ. PG 120, 800.

⁴⁴ Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*, 5 καί 210.

αναφερόταν στην σύγκρουση του 1054. Σχετικές αναφορές για την έναρξη του σχίσματος παρέμεναν γενικές, χωρίς να αναφερθεί κάποια συγκεκριμένη ημερομηνία.... Η Ρώμη δέν θεωρούσε ότι μέ τούς Αναθεματισμούς έδημιουργήθη σχίσμα.»⁴⁵ Καί οι κανονολόγοι τής Δύσεως δέν αναφέρουν μετά καν τά γεγονότα του 1054.⁴⁶

Ο καθηγητής Josef Ratzinger καί μετέπειτα Πάπας παραπέμπει καί στον γνωστό ορθόδοξο θεολόγο, τον καθηγητή Ιωάννη Meyendorff, καί τονίζει ότι ή πράξη εκείνη από ρωμαϊκής σκοπιάς δέν είχε αποκτήσει ποτέ εκκλησιαστικο-κανονική αξία καί ότι τελικά τό έτος 1054 δέν δύναται νά χαρακτηρισθί ως έτος του Σχίσματος.⁴⁷

Ένδιαφέροντα είναι καί όσα γράφονται καί στό συλλογικό έργο περί τό θέμα του «Σχίσματος» των δύο Έκκλησιών, τό όποιο εξέδωσεν ό καθηγητής Θεόδωρος Νικολάου μαζί μέ τούς καθηγητές του Πανεπιστημίου του Μονάχου, τον ρωμαιοκαθολικό Peter Neuner καί τον ευαγγελικό Gunther Wenz⁴⁸.

Πάντως, ό,τι καί νά συνέβη τό 1054 δέν ύπάρχει πλέον, διότι την 7^η Δεκεμβρίου 1965 έγινε από την Ρώμη καί την Κωνσταντινούπολη ή επίσημη τελετή τής «άρσεως» των Αναθεμάτων: «άποδοκιμάζουνιν ώσαύτως καί αίρουνιν από τής μνήμης καί εκ μέσου τής Έκκλησίας τά έπακολουθήσαντα αναθέματα... παραδίδουσι δέ ταύτα τή λήθη.»⁴⁹

Απαιτείται, λοιπόν καί διόρθωση τής γλώσσας καί τής διατυπώσεως των γεγονότων αυτών καί στά συγγράμματα τά διδακτικά, αλλά καί σε όλες τις αναφορές για τά γεγονότα εκείνα. Έπομένως καί ό χωρισμός των περιόδων τής Έκκλησιαστικής μας ιστορίας μέ βάση τό έτος 1054 μέ τον χαρακτηρισμό «πρό του μεγάλου σχίσματος» καί «μετά τό μεγάλο σχίσμα» θά πρέπει νά διορθωθεί.

Πότε έγινε τό όριστικό Μεγάλο Σχίσμα των δύο Έκκλησιών; Υπάρχει συγκεκριμένη αναμφισβήτητη ημερομηνία, ή συγκεκριμένο γεγονός;

Καθώς φαίνεται από τις έρευνες καί την ιστορική πραγματικότητα των σχέσεων Ανατολής καί Δύσεως, τό Μεγάλο αυτό Σχίσμα δέν έγινε σε μία συγκεκριμένη ημερομηνία, από ένα συγκεκριμένο γεγονός, ή μέ μία συγκεκριμένη νομοκανονική ή γενικότερα εκκλησιαστική πράξη. Η άποξένωση των δύο Έκκλησιών έγινε βαθμηδόν καί κατ' όλίγον⁵⁰ σε διάστημα όχι μόνο πολλών έτων, αλλά θά μπορούσε νά λεχθί πολλών αιώνων, πριν από τό 1054, αλλά καί μετά.⁵¹ Αλλά καί μετά τό 1054 δέν δημιουργήθηκε πλήρης καί άπόλυτη διακοπή τής εκκλησιαστικής καί μυστηριακής κοινωνίας μεταξύ αυτών. Τά ιστορικά γεγονότα παραμένουν σημαντικές μαρτυρίες, π.χ. στά Ίεροσόλυμα την έποχή των Σταυροφόρων, όπως αναφέρει καί ό Χρυσόστομος

⁴⁵ Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*, 109.

⁴⁶ Axel Bayer, *Spaltung der Christenheit*, 110.

⁴⁷ J. Meyendorf, *Schwesterkirchen*, 42.

⁴⁸ *Das Schisma zwischen Ost- und Westkirche, 950 bzw. 800 Jahre danach (1054 und 1204)*, Herausgegeben von Theodor Nikolaou in Zusammenarbeit mit Peter Neuner und Gunther Wenz.

⁴⁹ *Τόμος Αγάπης*, No. 127, σελ. 281.

⁵⁰ Πρβλ. καί Athanasios Vletsis, „Die „Aufhebung“ des Schismas im Jahre 1965 aus orthodoxer Sicht“, στο: *Das Schisma zwischen Ost- und Westkirche, 950 bzw. 800 Jahre danach (1054 und 1204)*, 160έξ.

⁵¹ Ένδιαφέρουσα είναι καί ή άπαρίθμησης των σχισμάτων κατά την πρώτην χιλιετία, όπως την εκθέτει ό Νικήτας Χαρτοφύλαξ του Νικαέως, Κατά ποίους καιρούς καί διά ποία αίτιάματα έσχίσθη από τής Έκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ή των Ρωμαίων Έκκλησία, PG 120, 713έξ.

Παπαδόπουλος.⁵² Ακόμα και μετά τα δραματικά και έγκληματικά γεγονότα της 4ης Σταυροφορίας του 1204,⁵³ τα όποια δικαίως προξένησαν μίσος κατά των «ἀδελφῶν» κατακτητῶν, δέν ὑπάρχει πλήρης διακοπή τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Καί μέ τήν τοποθέτηση τοῦ Λατίνου Πατριάρχου στήν Κωνσταντινούπολη, καί μιᾶς λατινικῆς Ἱεραρχίας δέν ἀμφισβητήθηκε ἡ ἐκκλησιολογική ταυτότητα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οὔτε τό ἔγκυρον τῶν Μυστηρίων της, ἐφόσον οἱ ὀρθόδοξοι κληρικοί τῶν περιοχῶν ἐκείνων παρέμεναν στίς θέσεις των καί στίς ἐνορίες των ὡς κανονικοί ἐφημέριοι μόνον μέ Λατῖνο ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀρμόδιος γιά Ἑλλήνες καί Λατίνους.⁵⁴

Ἐκτός τούτου μέ τήν ἐντολή καί ἄδεια ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἀνελάμβαναν δυτικοί κληρικοί καί ἐκκλησιαστικά λειτουργήματα καί γιά τούς ὀρθοδόξους, π.χ. ἱεροκηρύκων, ἐξομολόγων κ.λπ.

Πρέπει ἐπίσης νά διαπιστωθῆ, ὅτι καί κατά τούς μετέπειτα αἰῶνες καί πιό συγκεκριμένα σέ ἐνωτικές προσπάθειες, ὅπως π.χ. οἱ Σύνοδοι Λυῶνος, 1274, καί Φερράρας-Φλωρεντίας, 1438-1439, δέν ἀναφέρθηκαν οἱ Ἀναθεματισμοί αὐτοῦ τοῦ 1054 ὡς δημιουργοί ὀριστικοῦ Σχίσματος.

Ἡ Σύνοδος τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας ἦταν κοινή. Οἱ ἀνατολικοί καί οἱ δυτικοί συνοδικοί συμμετεῖχαν ὡς ἰσότιμα μέλη τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Ἐκκλησίας καί διεξήχθη πράγματι σοβαρός Θεολογικός Διάλογος,⁵⁵ δυστυχῶς χωρίς ἀποτελέσματα.

Τό 1553, ἄρχισε ἡ Ρώμη νά ἐφαρμόζει τήν θεωρία τῆς ὑποταγῆς τῶν ἐκπτώτων σχισματικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ανατολῆς.⁵⁶ Ἐξελίσσεται καί κυριαρχεῖ πλέον ἡ ἐκκλησιολογική καί σωτηριολογική ἀποκλειστικότητα καί μοναδικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.⁵⁷ Τό 1622 ἰδρύεται ἡ Congregatio de Propaganda Fidei,⁵⁸ τήν 5^η Ἰουλίου τοῦ 1729 ἀπαγόρευσε ἡ Congregatio de Propaganda Fidei, ὅχι ὁ Πάπας, κάθε λειτουργική καί μυστηριακή κοινωνία μέ τούς Ὀρθοδόξους (Mansi 46, 99-104). Ἡ ἀντίδραση τῶν Ὀρθοδόξων πραγματοποιήθηκε 20 χρόνια ἀργότερα τό 1755 μέ τήν συνοδική ἀπόφαση τῆς μή ἀναγνώρισεως τῶν Μυστηρίων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ ἀναβαπτισμοῦ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, «παρά τήν ἀπόφαση τῆς Μεγάλῆς Συνόδου τοῦ 1484 στήν Κωνσταντινούπολη, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἀπαιτεῖτο μόνο Χρίσμα.»⁵⁹ Οἱ ἀποφάσεις ὁμως καί τῆς Συνόδου τοῦ 1755

⁵² Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, Ἀθήναι 1970², 425. «...ἀλλ' ἐπειδή, καθ' ὄν χρόνον ἐγκαθιδρύθησαν ἐν Ἱερουσαλήμ οἱ σταυτοφόροι, παρά τά ἐν Κ/πόλει συμβάντα τοῦ 1054, δέν εἶχε παντελῶς διακοπή ἡ ἐκκλησιαστική ἐπικοινωνία μεταξύ Ἑλλήνων καί λατίνων, οἱ Ἑλλήνες τῆς Ἱερουσαλήμ, κατά λατινικάς εἰδήσεις, συμπροσηύχοντο, ἐνίοτε, ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως,....»

⁵³ G. Larentzakis, „Der 4. Kreuzzug und die Einheit der Kirchen“, *Salzburger Theologische Zeitschrift* 8 (2004) 137-149.

⁵⁴ Ernst Christoph Suttner, *Das wechselvolle Verhältnis zwischen den Kirchen des Ostens und des Westens*, 50ἔξ.

⁵⁵ Γ. Λαρεντζάκη, *Ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός*, 89, ἀναφορά καί στόν Α. Κάλλη.

⁵⁶ W. de Vries, „Die «nationalen Kirchen» des Nahen Ostens und das «Uniatenproblem»“, στό: *Handbuch der Ostkirchenkunde*, hg. v. E. v. Ivanka, J. Tyciak, P. Wiertz, Düsseldorf 1971, 207.

⁵⁷ Ernst Christoph Suttner, *Der Mythos vom Großen Schisma im Jahr 1054*, 108.

⁵⁸ W. de Vries, *Die «nationalen Kirchen» des Nahen Ostens und das «Uniatenproblem»*, ὅπ. π.

⁵⁹ Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀβύδου, νῦν Μητροπολίτου Κρήνης, Ἐξάρχου Μάλτας, *Σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον* <https://www.orthodoxcouncil.org/-/scheseis-tes-orthodoxou-ekkleσίας-pros-ton-loipon-christianikon-kosmon>

δέν ἐτηρήθησαν στήν Ἐκκλησία μας.

Ἀποτελοῦν αὐτές οἱ ἀπαγορεύσεις τόν 18^ο αἰῶνα τήν πραγματοποίηση τοῦ ὀριστικοῦ σχίσματος; Ἀσφαλῶς ὄχι.

Τό status quo τῶν σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σήμερα.

Γεγονός παραμένει ἀκόμη, δυστυχῶς, ἡ ἀκοινωνησία τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὅμως ἐπίσημη καταδίκη τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει, καθῶς τονίζουν μ.ἄ. ὁ Γεώργιος Γαλίτης,⁶⁰ ὁ Ἀβύδου (νῦν Μητροπολίτης Κρήνης) Κύριλλος,⁶¹ καί ὁ Βλάσιος Φειδᾶς, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει, ὅτι οἱ ρωμαιοκαθολικοί, οἱ παλαιοκαθολικοί, οἱ ἀγγλικανοί καί οἱ προτεστάντες δέν ἔχουν καταδικασθεῖ ὑπό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ὡς αἰρετικοί.⁶²

Ἐπίσης μέχρι σήμερα ἀναγνωρίζεται τό Βάπτισμα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν καί δέν θά πρέπει νά ἐπαναλαμβάνεται ὅταν ρωμαιοκαθολικοί ἐπιθυμοῦν νά γίνουν μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλά καί τά μυστήριά των. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπήντησε μ. ἄ. ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας τό 1903 στήν Ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1902, τά ἐξῆς: «Πιστεύομεν ἐπί τήν εἰλικρίνειαν τῆς πίστεως αὐτῶν (δηλ. τῶν Λατίνων καί τῶν διαμαρτυρομένων) στήν παναγίαν καί ζωαρχικήν Τριάδα, διό καί δεχόμεθα τό βάπτισμα τούτων τε καί ἐκείνων». Γιά τό Μυστήριον τῆς ἱερωσύνης ἀνάφερε: «Τιμῶμεν τήν ἀποστολικήν διαδοχήν τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας καί τούς στήν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ἐρχομένους ἐξ αὐτῆς κληρικούς παραδεχόμεθα ἐν τῷ ὄν φέρουσι βαθμῶ (ὡς παραδεχόμεθα καί τούς Ἀρμενίους, Κόπτας, Νεστοριανούς κλπ. τούς μή ἀπολέσαντας τήν ἀποστολικήν διαδοχήν).»⁶³ Οὐδεῖς λόγος περί αἰρέσεων! Καί ἡ Ἐκκλησία Μαυροβουνίου ἔδωσε ἀκριβῶς τήν ἴδια ἀπάντησι.⁶⁴ Τό 1969 τό Πατριαρχεῖο Μόσχας ἐπέτρεψε τήν Μυστηριακή κοινωνία μέ τούς Ρωμαιοκαθολικούς, τήν ὁποῖαν ἀργότερα ἀνακάλεσε.

Γιά τό συγκεκριμένο θέμα τῆς μή καταδίκης τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν πρέπει νά ἰσχύει παντοῦ αὐτό, τό ὁποῖο τονίζει ὁ Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ Ἰλαρίων Ἀλφέγεφ, Πρόεδρος τῆς ὑπηρεσίας ἐπί τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ὅτι «ὀφείλει ὁ ὀρθόδοξος χριστιανός νά εἶναι εἰς θέσιν νά διακρίνη μεταξύ τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν αἰρετικῶν. Εἶναι ἀκόμη ὀλιγώτερον εὐλόγον νά ἐφαρμόζωνται εἰς τούς σημερινούς ἑτεροδόξους χριστιανούς ὅσα ἀνέφεραν οἱ Πατέρες τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων Οἰκουμενικῶν Συνόδων σχετικά μέ τήν ἀποκοπήν τῶν αἰρετικῶν καί μέ τήν ἀπαγόρευσιν τῆς κοινωνίας μετ' αὐτῶν. Ὁ Ὁρθόδοξος

⁶⁰ Γ. Γαλίτη, *Παρατηρήσεις ἐπί τοῦ καταλόγου θεμάτων τῆς μελλούσης Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου*, 400.

⁶¹ Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀβύδου, *Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον*.

⁶² Βλ. Φειδᾶ, «Τό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων κατὰ τούς ἱερούς κανόνας», ἐν Γρ. Λαρεντζάκη, Κων. Σκουτέρη, Βλ. Φειδᾶ, *Ἡ συμπροσευχὴ μέ τούς ἑτεροδόξους κατὰ τήν ὀρθόδοξον θεολογικὴν Παράδοσιν*, Θεσσαλονίκη 2011, 143. «...οἱ ρωμαιοκαθολικοί, οἱ παλαιοκαθολικοί, οἱ ἀγγλικανοί καί οἱ προτεστάντες δέν ἔχουν καταδικασθεῖ ὑπό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ὡς αἰρετικοί, κατὰ προφανή ἐφαρμογήν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας καί ἐπ' ἐλπίδι ἀποκαταστάσεως τῆς μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, διό καί εἶναι ἀβάσιμοι οἱ ὑπό τινων ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτούς χαρακτηρισμοί ὡς αἰρετικῶν, ἀφοῦ μόνον ἡ Ἐκκλησία δύναται νά χαρακτηρίξει δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως τά ἐκτὸς τῶν ὀρίων αὐτῆς χριστιανικά σώματα ὡς αἰρετικά ἢ ὡς σχισματικά.»

⁶³ *Ἡ περί τῶν σχέσεων τῶν Ἀυτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί περί ἄλλων γενικῶν ζητημάτων Πατριαρχικῆ καί Συνοδικῆ Ἐγκύκλιος τοῦ 1902. Αἱ εἰς αὐτὴν Ἀπαντήσεις τῶν Ἁγίων Ἀυτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί ἡ Ἀνταπάντησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου 1904, 27ἔξ.

⁶⁴ *Ἡ περί τῶν σχέσεων τῶν Ἀυτοκεφάλων Ὁρθοδόξων*, 66.

Χριστιανός δέν ἐπιτρέπεται νά λησμονήσῃ ὅτι ἀποκλειστικῶς καί μόνον ὁ Θεός γνωρίζει ποῦ εὐρίσκονται τά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας. ... Ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει ἢ δέν δύναται νά ὑπάρχει ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, τοῦτο θά ἐσήμαινεν ὅτι περιορίζεται ὁ Θεός στήν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, ὅτι τοποθετοῦνται στόν Θεόν φραγμοί, ἐκτός τῶν ὁποίων δέν θά εἶχεν τό δικαίωμα νά ἐνεργῇ. Διά τόν λόγον αὐτόν δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀφοσίωσις στήν Ὁρθοδοξίαν καί ἡ πιστότης εἰς τά δόγματα αὐτῆς νά μετατρέπωνται εἰς ἀχαλίνωτον θριαμβολογίαν, βάσει τῆς ὁποίας νά θεωροῦνται ἅπασαι αἱ ἕτεροι χριστιανικά Ἐκκλησιαί μόνον ὡς κακότυχον συνονθύλευμα, κατασκευασμένον ἐκ τῆς δολιότητος ἀνθρώπων καί στό ὁποῖον ὅλος ὁ κόσμος γενικῶς καί τό ἐνενηκόντα ἐνέα τοῖς ἑκατόν τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι καταδικασμένον στήν ἀπώλειαν.»⁶⁵ Καί ὁ Πατριάρχης Μόσχας Κύριλλος ἐδήλωσε μαζί μέ τόν Πάπα Φραγκίσκο στό ἀεροδρόμιο τῆς Κούβας: «Δέν εἴμαστε ἀνταγωνιστές, ἀλλά ἀδελφοί στήν πίστη»!

Ἡ Καθολική Ἐκκλησία στήν Β΄ Βατικανή Σύνοδο ἀναγνωρίζει ἐπίσημως τήν Ἐκκλησία μας ὡς Ἐκκλησία, καθώς ἐπίσης καί τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὡς ἐκ τούτου, θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο καί δυνατόν νά ἀναθεωρήσουμε τήν χρήση τῶν ὄρων αἵρεσις καί σχίσμα⁶⁶ καί νά λύσουμε τά ὑπάρχοντα προβλήματα μέ εἰλικρινή Διάλογο. Νομίζω, ὅτι εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένη ἡ χρήση ὄχι μόνον τοῦ χαρακτηρισμοῦ «Ἐκκλησία», ἀλλά καί «ἀδελφή Ἐκκλησία», διότι καί ἡ Καθολική Ἐκκλησία εἶναι «ἀδελφή Ἐκκλησία», ὅπως τήν χαρακτήρισε ὁ ἅγιος Μᾶρκος Εὐγενικός.⁶⁷ Ἐάν δέν ἐθεώρει ὁ ἅγιος Μᾶρκος τήν Δυτική Ἐκκλησία Ἐκκλησίαν Χριστοῦ θά ἐκφραζόταν μέ τόν τρόπον αὐτόν; Ἡ μήπως θά ἀποκαλοῦσε τόν Πάπαν τότε στή Σύνοδο: «...τόν τῶν ἱερέων αὐτοῦ πρωτεύοντα ... ὑπόδεξαι τά σά τέκνα μακρόθεν ἐξ ἀνατολῶν ἤκοντα περίπτουσαι τούς ἐκ μακροῦ διεστῶτας τοῦ χρόνου, πρὸς τās σās καταφυγόντας ἀγκάλας...»⁶⁸ Ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ Β΄ ἐχαρακτήριζε ἐπίσης τόν πάπα Εὐγένιο τόν Δ΄ ἀδελφό,⁶⁹ παρά τίς σοβαρές θεολογικές καί δογματικές διαφορές, τίς ὁποῖες καί ἐγνώριζεν. Παρόμοιοι χαρακτηρισμοί ὑπάρχουν μέχρι σήμερα πάμπολλοι σέ κείμενα, (ὁμιλίες, Δηλώσεις κ.λπ.) τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, μ.ἄ. καί τά τελευταῖα 30 χρόνια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου μέ τούς Πάπες τῆς Ρώμης καί ιδιαίτερα μέ τόν Πάπα Φραγκίσκο.

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης τόν Ἰούνιο τοῦ 2016, ἀποφάσισε καί ἐπικύρωσε, μετά ἀπό ἄσκοπες καί ὀδυνηρές συζητήσεις, τόν χαρακτηρισμό τῶν ἐτεροδόξων ὡς Ἐκκλησία στό σχετικό Κείμενο.⁷⁰ Ἐάν κάτι ἢ κάποιος δέν ὑπάρχει

⁶⁵ Hilarion Alfejev, *Geheimnis des Glaubens. Einführung in die orthodoxe dogmatische Theologie*, Freiburg/Schweiz 2003, 146: „Der orthodoxe Christ darf auch nicht vergessen, dass einzig und allein Gott weiß, wo die Grenzen der Kirche sind...“.

⁶⁶ Γρ. Λαρεντζάκη, «Αἵρεση καί σχίσμα», *Σύναξη*, Τεύχος 143, 2017, 5-18.

⁶⁷ Γρ. Λαρεντζάκη, *Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός*, 61.

⁶⁸ Μάρκου Εὐγενικοῦ, *Τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῶν πιστῶν παροικίας*, ἐν: SFĀNTUL MARCU EVGHENICUL, *Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός*, OPERE *Τά εὐρισκόμενα ἅπαντα*, Vol. I, Precuvariantă de P.S. Lucian, Episcopul Caransebeşului...Coordinator: Cristian Chivu, Editura Pateres 2009, 197έξ.

⁶⁹ Πρβλ. Γρ. Λαρεντζάκη, *Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός*, 61.

⁷⁰ «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον», 6. Πρβλ. καί δίκαιον αἴτημα καί τίς συζητήσεις στό, Στυλιανός Χ. Τσομπανίδης, *Ἐκκλησία καί Ἐκκλησίες*, Ἀθήνα

δέν μπορεί και να εξονομασθεῖ. Καί πρὶν ἀπὸ τὴν σύγκληση τῆς Συνόδου ὑπέγραψαν τὴν 27^{ην} Ἰανουαρίου 2016 οἱ Προκαθήμενοι, ἢ οἱ ἐκπρόσωποί των, ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὴν ἀπόφαση νὰ κληθοῦν στὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης Παρατηρητές Ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν Ὁργανισμῶν, καθὼς καὶ τὸν συγκεκριμένο σχετικό κατάλογον!

Οἱ χαρακτηρισμοί, λοιπόν, «Ἐκκλησία», «ἀδελφὴ Ἐκκλησία»⁷¹ γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους δέν εἶναι ἄγνωστοι στὴν Ἐκκλησία μας, ἀλλὰ καὶ «τίποτα δέν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὀνομάσουμε αὐτὲς τὶς χριστιανικὲς κοινότητες Ἐκκλησίες».⁷² Δέν ὑπάρχει δέ καμμία ἐπίσημη συνοδική ἀπόφαση ἀπορρίψεως τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὄρου Ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους.

Ἀντιθέτως ὁ νεωτερισμὸς τῆς ἀρνήσεως τοῦ χαρακτηρισμοῦ Ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους, εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα, εἶναι ἄσκοπος καὶ ἐπιζήμιος.

Σήμερον εἶναι ἀναγκαῖα ἡ λήψη μέτρων οἰκοδομήσεως ἐκατέρωθεν ἐμπιστοσύνης, ὅπως π.χ. ἀναφέρονται στὴν Ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920 πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ Πανορθόδοξος Σύνοδος τῆς Κρήτης (2016) ἐπικύρωσε ἐπισημῶς τὴν μακροχρόνια αὐτὴ πράξη τῶν διμερῶν καὶ πολυμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων⁷³ καὶ ἀποφάσισε τὴν συνέχιση καὶ ἐνίσχυση τῶν πρὸς ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Ποιὸς καὶ μέ ποιά αἰτιολογία θὰ ἀναλάβει τὴν εὐθύνη τῶν αἰώνων τῆς πολεμικῆς καὶ τῆς ἀκοινωνησίας ἑκατομμυρίων χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς παρεμποδίσεως τῶν διαλόγων;

Τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ἔθεσεν ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός ἐνώπιον τοῦ Πάπα στὴν Σύνοδο Φερράρας/Φλωρεντίας, τὸ θέτει καὶ εἰς ὄλους μας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μέ φανατισμὸ ἀντιφρονοῦν: «Μέχρι τίνος οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως βάλλομεν ἀλλήλους καὶ κατατένομεν; Μέχρι τίνος οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηταὶ δάκνομεν ἀλλήλους καὶ κατεσθίομεν, ἕως ἂν ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶμεν καὶ ὑπὸ τῶν ἕξωθεν ἐχθρῶν στό μὴ εἶναι χωρήσωμεν;»⁷⁴ Αὐτὴ εἶναι ἡ πεποίθησις καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ Ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, παράδειγμα πρὸς μίμησιν ὑπὲρ καὶ ὄχι κατὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Διαλόγων!

2013 καὶ τοῦ Ἰδίου, *Ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση μετὰ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2018 μέ πειστικὰ ἐπιχειρήματα.

⁷¹ Περισσότερα γιὰ τὸν ὄρο στό Γρ. Λαρεντζάκη, *Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός*, 60.

⁷² Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀβύδου, *Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον*.

⁷³ Ἡ βιβλιογραφία εἶναι πολὺ πλούσια καὶ χρήσιμη. Π.χ. πρβλ. τὸν συλλογικὸ τόμο γιὰ τοὺς πολλαπλοὺς Διαλόγους, Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Οἰκουμενικός Διάλογος, ἐπιμέλεια Π. Βασιλειάδης, Ἀθήνα 2005.

⁷⁴ Μάρκου Εὐγενικοῦ, *Τῷ μακαριωτάτῳ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης*, 197έξ